

високо в небесні простори / І, може, спітка тую долю [2, с. 30]; ... Слова її пророчі спопеліли, і вітер їх розніс *ген-ген* по морю... [2, с. 547]; *Де-де!* Ще й не такі були дуби, та й тії постинали... [2, с. 701];

8) інтер'єктиви, що походять від іменників (Inter1-Inter1), (Inter1-Inter1-Inter2), напр.: Там такий і приспів: «Ой *горе-горе*, коника забули!» [4, с. 300]; *Гай-гай*, се необачно, любий друже! [4, с. 56]; І тихенько заспівала: «*Люлі-люлі-люлята*, засніть мої малята!» [4, с. 633];

9) дієслівні вигуки, що вказують на швидкість, різкість здійснення дії (Inter1-Inter1), напр.: Далі – вже моя робота! Ну! *блись-блись!* [3, с. 376].

Редупліковані слова в художньому тексті дозволяють передати більший обсяг інформації як змістової, так і емоційно-оцінної, експресивної, увиразнити внутрішній світ і психоемоційний стан героїв, а також слугують для створення зорових та слухових образів. Редупліковані іменники, прикметники, дієслова, прислівники, вигуки уможливають ритмічність, римованість, експресивність поетичного та драматичного твору.

Література:

1. Ніколашина Т. Редуплікати в сучасній українській мові: структура, семантика, функція. *Studia Ucrainica Varsoviensia* 5. Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2017. С. 87 – 101.
2. Українка Леся. Твори : В 2 т. Т. 1 : Поетичні твори; Драматичні твори. К. : Наук. думка, 608 с.
3. Українка Леся. Твори : В 2. Т. 2 : Драматичні твори К. : Наук. думка, 728 с.
4. Українка Леся. Драматичні твори. К. : Дніпро, 1989. 762 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-039-1-11>

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ЛЕКСЕМ ЗДОРОВИЙ / ЗДРАВ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА СЕРБСЬКІЙ МОВАХ

Новак О. М.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри загального та слов'янського мовознавства
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Лексема «здоровий» має спільнослов'янське походження, проте в сучасних слов'янських мовах її структура та обсяг значення широко

варіюються, демонструючи досить суттєві розбіжності у семантичному розвитку етимологічно тотожних слів.

У «Словнику староукраїнської мови XIV–XV століть» для іменника *здоровис* (див. *здорове, здоровъе, здоровье*; пор. *здравис, здравье, здравыс, здровис*) вказано два значення: здоров'я і згода, дозвіл [4, с. 393–394], причому друге із цих значень відсутнє у словниках сучасної української мови. Як для іменника, так і для похідного прикметника наведено усталені вирази: *в добром здоровю* і *здоров на доуши и на тѣлѣ* 'здоровий і при здоровому розумі'; *здоровымъ животомъ* при доброму здоров'ї і *добръ здоровъ* благополучний [4, с. 393–394]. «Словник староукраїнської мови XVI – першої половини XVII століть» також відображає варіативність написання цього іменника (*здорове, здоровъе, здоровье, зъдоровъе, здорова, здорова, здорова*) і фіксує його уживання в таких значеннях: *здорове* – 1) 'стан організму, при якому нормально функціонують усі його органи' (це значення реалізується також у синонімічних усталених виразах *въ добромъ здоровю, за здорова доброго, при добромъ здоровю, у полномъ здоровьи, цѣлый на здорови* – (фізично і психічно правочинний) у доброму здоров'ю); 2) життя, існування; цілість, безпека; 3) у знач. прислівника живцем, живим [5, с. 197–198]. Для прикметників *здоровий, здоровъ, здоровы, здоровь, зъдоровый* у словнику вказано значення 1) який має добрий стан здоров'я; неущокоджений' (про органи та частини тіла); перен. морально здоровий, чистий, незіпсований; 2) корисний для здоров'я; 3) цілий, неущокоджений, живий; 4) істинний, правильний, правдивий, непомильний; добрий, корисний; тверезий, розсудливий та 5) у знач. іменника [5, с. 199–200].

У 20-томному «Словнику української мови», укладеному на базі комп'ютерної лексикографічної системи, розробленої в Українському мовно-інформаційному фонді НАН України, *здоров'я* визначається передусім як 'стан організму, коли нормально функціонують усі його органи', а елемент дефініції 'той чи інший стан, самопочуття людини' традиційно подано не як самостійне значення, а як варіант.

Переносні значення *істинний, правильний, правдивий, непомильний, добрий, корисний* не виділені окремо в словниках сучасної української мови, проте, як справедливо зазначає С. Мартінек, ці значення не зникають безслідно, а зберігаються як потенції подальшого розвитку семантики слів *здоровий* і *здоров'я*, що проявляється в таких сполученнях слів, як *духовне, моральне, особистісне, психічне, соціальне здоров'я* або *духовно, морально, психічно здоровий* [2, с. 243].

В Академічному словнику сербсько-хорватської мови знаходимо таке визначення семантики слова ЗДРАВ:

1. а) Који нема оболења или телесних и душевних недостатака, мана, који нормалних животних функција; б) који је својствен таквом организму, у коме се огледа здравље; в) који користи здрављу, који окрепљује, који није опасан за здравље;

2. а) читав, цео, неповређен, неоштећен; б) који има сталну вредност, сигуран, јак, срећан, ваљан, позитиван (здраве прилике, ситуација, валута и др); в) неукварен (без трулежи и слично);

3. нормалан, правилан, трезвен, разборит (напр. здрава логика, здрава памет);

4. јак, жесток [3, с. 290].

Найбільш цікавими для нашого дослідження є саме переносні значення (2, 3, 4), які власне й демонструють лінгвокультурологічний потенціал. Такими є семи, що вже відсутні в словниках сучасної української мови – *цілий, неошкоджений, впевнений, щастливий, позитивний, користний, нормальний, тверезий, розумний та розважливий*.

В сербській картині світу помітний перетин значення понять ЗДРАВ та ЛЕП (здоровий та красивий, добрий), оскільки одним із значень лексеми ЛЕПОТА є фізична, тілесна краса, яка позначає здоров'я, тобто здорова людина – людина красива та добра. На особливе місце аксионіму ЛЕПОТА в сербській лінгвокультурі ми вже звертали увагу у нашій роботі [1].

Значення «красивий бо здоровий» знаходимо також у дефініції прикметника РУМЕН (порівн. з укр. *рум'яний*), який знаходиться у межах концепту «лепота» і має значення '*красивий, свіжий, здоровий*'.

Для позначення здорової людини в сербській мові існують такі компаративні конструкції: *Здрав као дрен* (дослівний переклад на укр. «здоровий як кизил»); *Здрав као јабука* (укр. здоровий як яблуко); *Здрав као риба* (здоровий як риба) та ін. Мотивацію фразеологізму '*здрав као риба*' пояснив та описав М. І. Толстой, зазначивши, що формула '*Будь весела (веселий), як весна, здорова (здоровий), як вода, багата (багатий), як земля* вживається в українському весільному обряді в привітаннях молоді (або молодого), коли молодий (або молода) запрошує рідних або сусідів на весілля (зафіксовано академіком М. І. Толстим у с. Карів, Сокальського р-ну Львівської обл.). Подальше стягнення формули *Будь здоровий як вода* має місце у фразеологізмі «здоровий як риба» (пор. білоруське *Здароу як риба*)), а також ідентичні приклади в польській та чеській мовах [7, с. 399 – 403]. Сербсько-хорватський фразеологізм (так само як фразеологізм в польській, чеській та білоруській мовах) *Здрав*

као риба сформувався на основі метонімічного переходу вода-риба, підтриманого також в інших системах народних уявлень, і вживається вже поза обрядового контексту як нейтральний, позбавлений сакральної функції фразеологізм.

Семантичний аналіз лексеми ЗДОРОВИЙ / ЗДРАВ дозволив дійти висновку, що в сучасній сербській мові семантична структура досліджуваної лексеми є більш розгалуженою та містить семи, які відсутні в сучасній українській мові – *цілий, неушкоджений, впевнений, щасливий, позитивний, корисний, нормальний, тверезий, розумний та розважливий*, проте саме ці компоненти семантичного значення зафіксовані у «Словнику староукраїнської мови», тобто можуть вважатися в сучасній українській мові архаїчними та застарілими.

Література:

1. Новак О. М. Аксионим ЛЕПОТА в сербської лингвокультурі. *Мова. Науково-теоретичний часопис з мовознавства*. 2016. Вип. 26. С. 47–51.
2. Мартінек С. Концептосфера *здоров'я* в українській мовній картині світу. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2019. Вип. 70. С. 234–247.
3. Речник српскохрватског књижевног језика : в 6 т. Т. 2 : Ж – К (кошиште) / [ур. одбор М. Стевановић и др.]. Нови Сад – Загреб, 1967.
4. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: у 2 т. Т. 1 / редколегія Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька, І. М. Керницький. Київ : Наукова думка, 1977. 632 с.
5. Словник староукраїнської мови XVI – першої половини XVII ст.: у 28-ми вип. Вип. 11 / НАН України Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; відп. ред. Д. Гринчишин, укладачі Р. Осташ, Г. Войтів. Львів, 2004. 256 с.
6. Словник української мови : у 20 т. Т. 6 : Згага – Кварта / наук. ред.: О. О. Тараненко, С. Я. Єрмоленко ; уклад.: І. В. Шевченко та ін. – Київ : Український мовно-інформаційний фонд, 2015. 1008 с.
7. Толстой Н. И. Заметки по славянской фразеологии: *Здрав као риба*. *Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika J. Vukovića*. Sarajevo, 1977. S. 397–405.